

Kāpēc Latvijā dzimstība krīt un kā to mainīt?

Baiba Brusbārde,
Latvijas Bankas ekonomiste

2025. gada 28. maijs

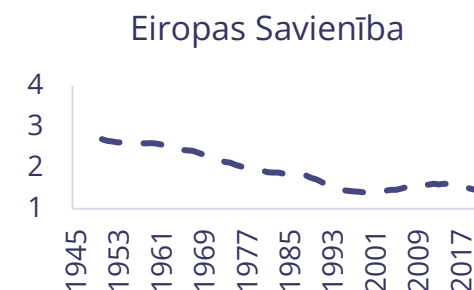
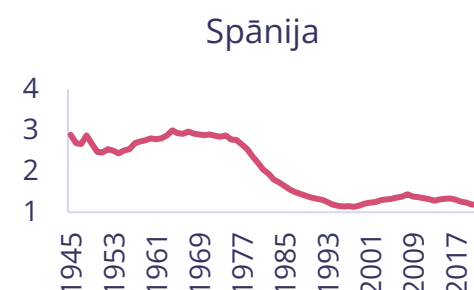
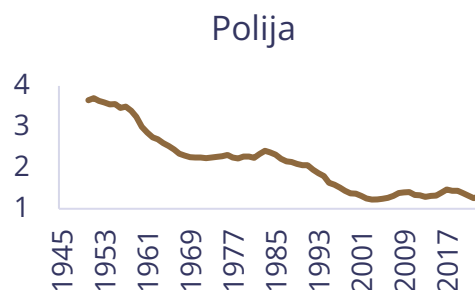
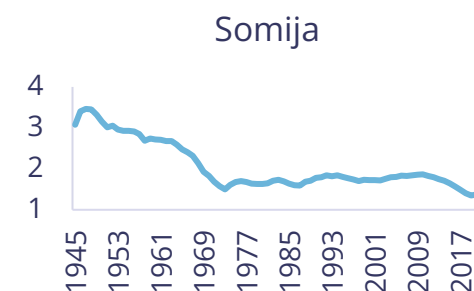
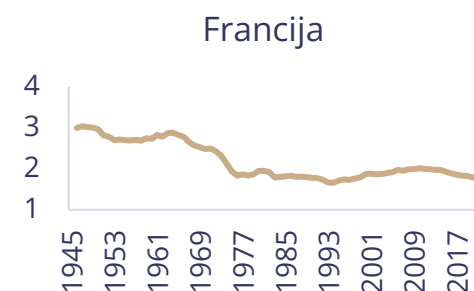
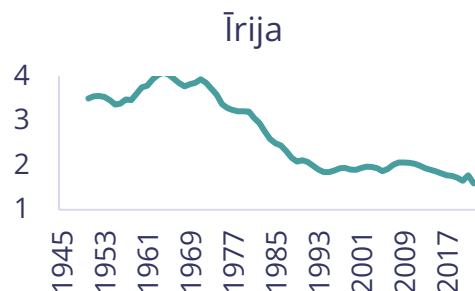
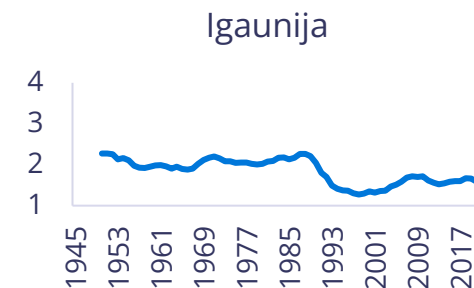
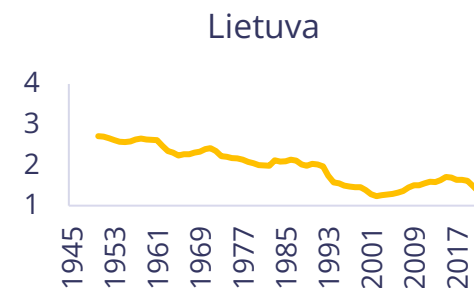
Latvijā dzimstības koeficients ir augstāks nekā daudzās Eiropas valstīs, tomēr zem 2.1

Summārais dzimstības koeficients* (uz vienu sievieti)

Pēdējos 20 gados dzimstības koeficients:

- ir uzlabojies 7 valstīs, tostarp Latvijā;
- Kritums SWE, FIN, DK, IE jeb valstīs, kur ģimenes atbalsta politika tiek vērtēta kā laba;
- Zemi dzimstības rādītāji katoliciskās valstīs (PL, LT, ESP, MT).

* vidējais bērnu skaits vienai sievietei

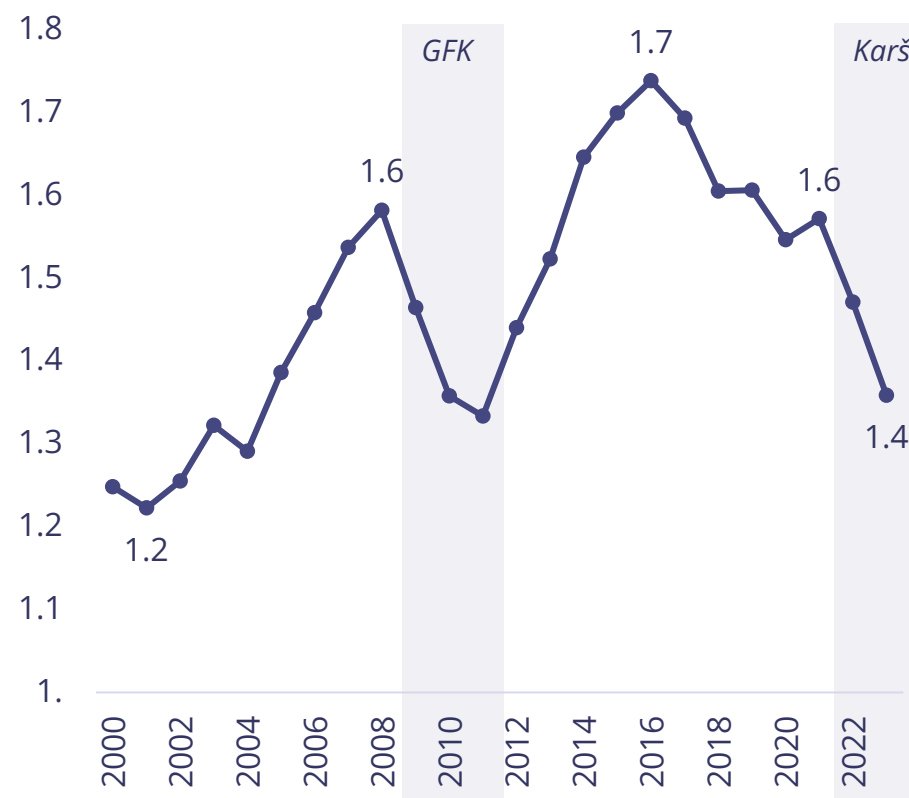

Dzimstības koeficienta kritums Latvijā novērojams krīžu laikā. Labākais rādītājs ir bijis 2016. gadā. Kāpēc?

Ģimenes atbalsta politika Latvijā 2013.-2015. gadā:

- 1. Finansiāls atbalsts:** Palielināti bērnu pabalsti un ieviesti dažādi finansiālie stimuli ģimenēm ar bērniem (t.sk. nodokļu atlaides, plašāk brīvpusdienas)
- 2. Bērnu aprūpes pakalpojumi:** Uzlabota bērnudārzu pieejamība, kas palīdzēja vecākiem apvienot darbu ar ģimenes pienākumiem
- 3. Reproductīvā veselība:** veicināta pieeja valsts atbalsta programmai reproductīvās veselības pakalpojumiem, lai palīdzētu risināt neauglības problēmas

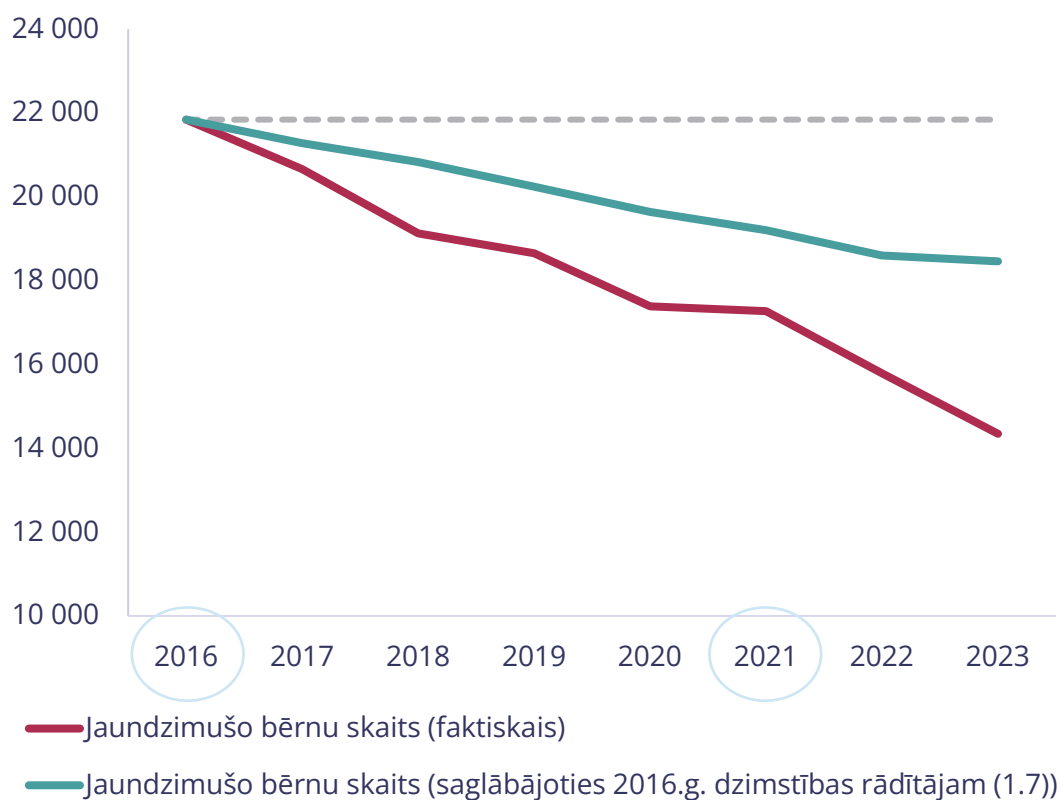
Summārais dzimstības koeficients Latvijā (uz vienu sievieti, 2000-2023)

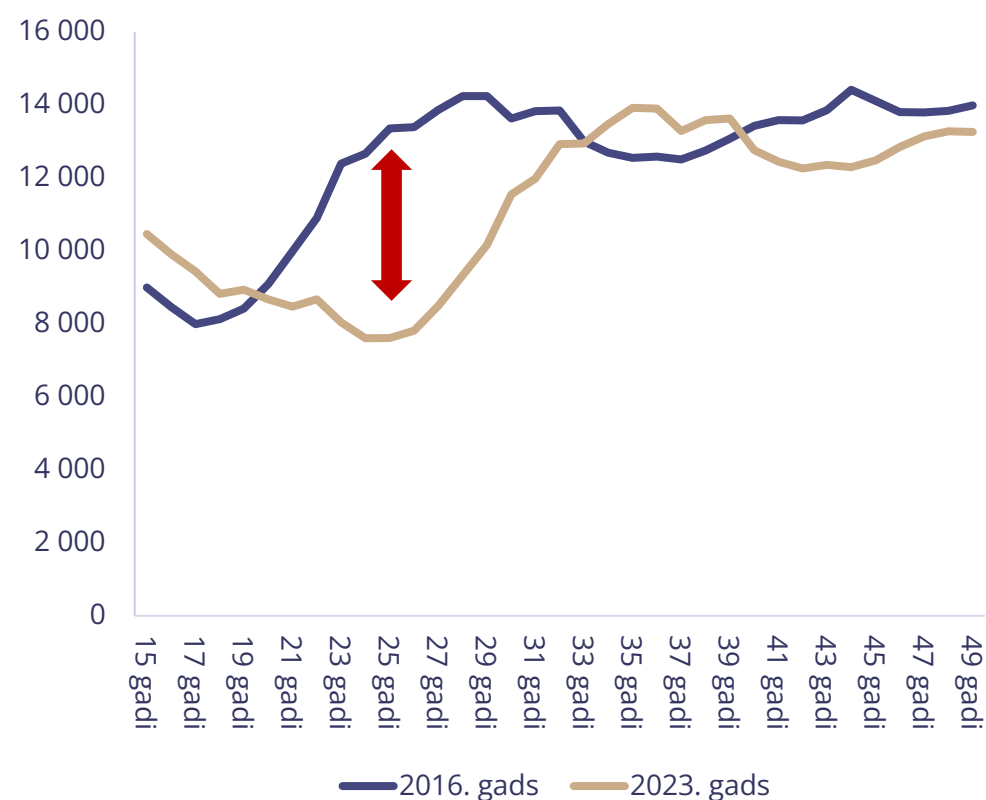
Avots: Eurostat [Fertility rates](#).

Jaundzimušo skaita kritums – zemāki dzimstības rādītāji un mazāk sieviešu fertīlajā vecumā

Jaundzimušo bērnu skaits, 2016.-2023. gads

Sieviešu skaits fertīlajā vecumā 2016. un 2023. gadā

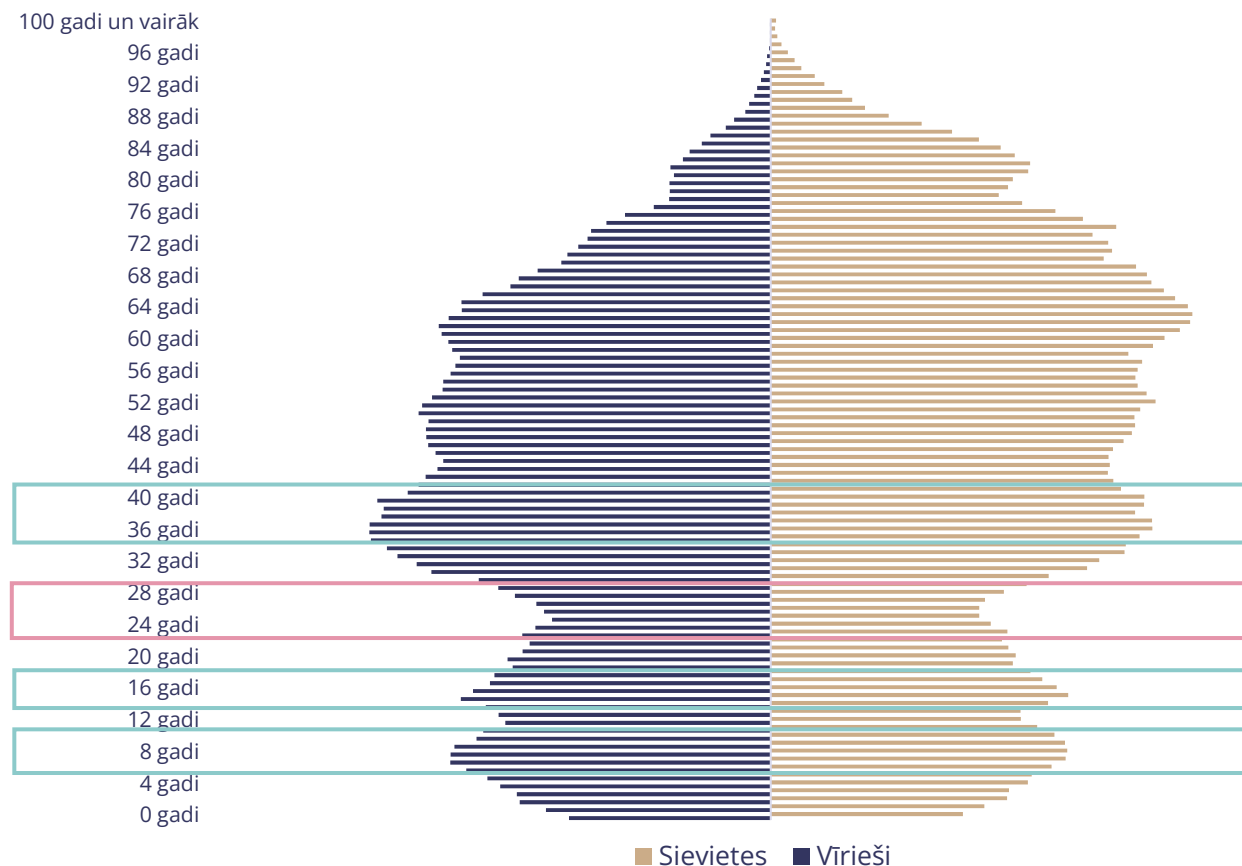

Jaundzimušo skaits tuvākā nākotnē samazināsies vēl vairāk

Cik daudz?

Tas atkarīgs no
ienākošās paaudzes
un sievietēm ap 40

Iedzīvotāji Latvijā pēc dzimuma un vecuma

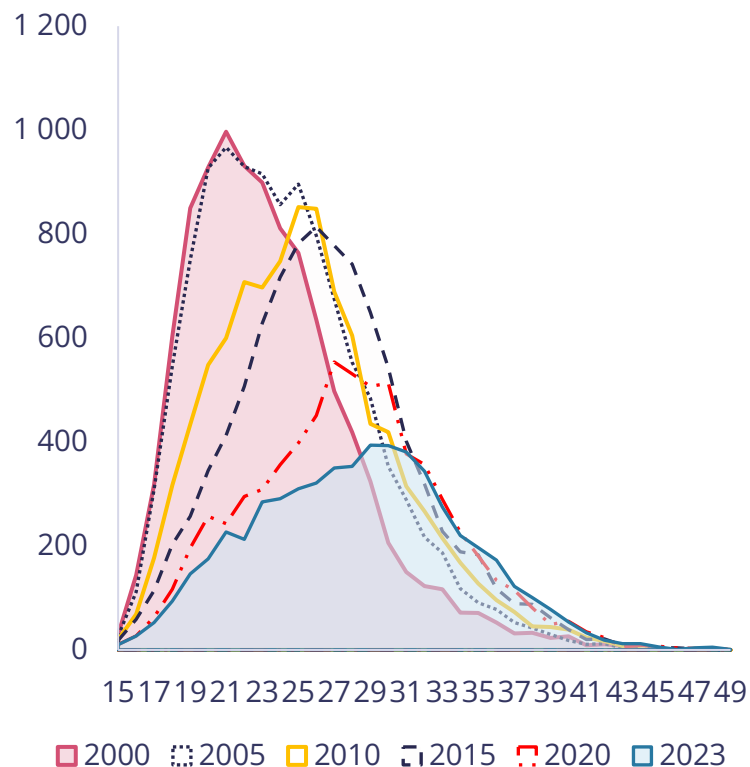

Avots: [Centrālā statistikas pārvalde](#), 2024. gada sākums.

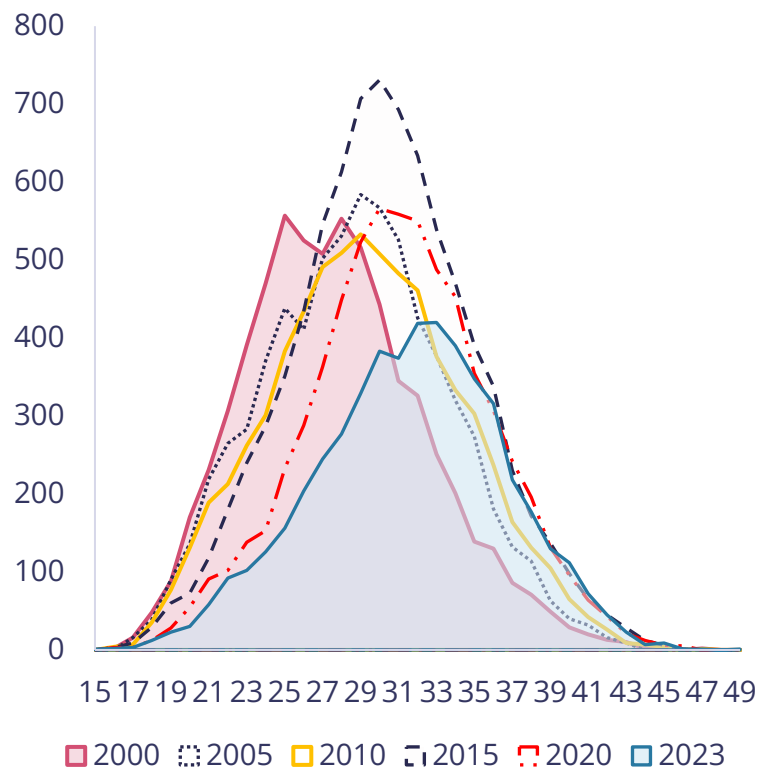
Jauno māmiņu vecums pieaug, īpaši attiecībā uz pirmo bērnu. Aizvien vēlāk dzimst arī nākamie bērni

Jaundzimušo skaits māšu vecuma grupās

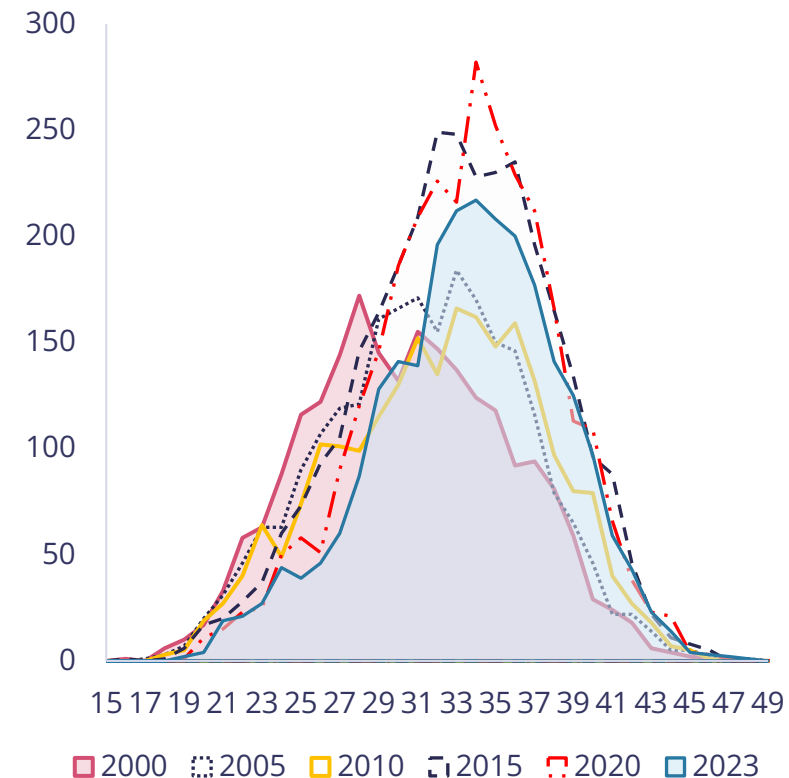
Pirmais bērns

Otrais bērns

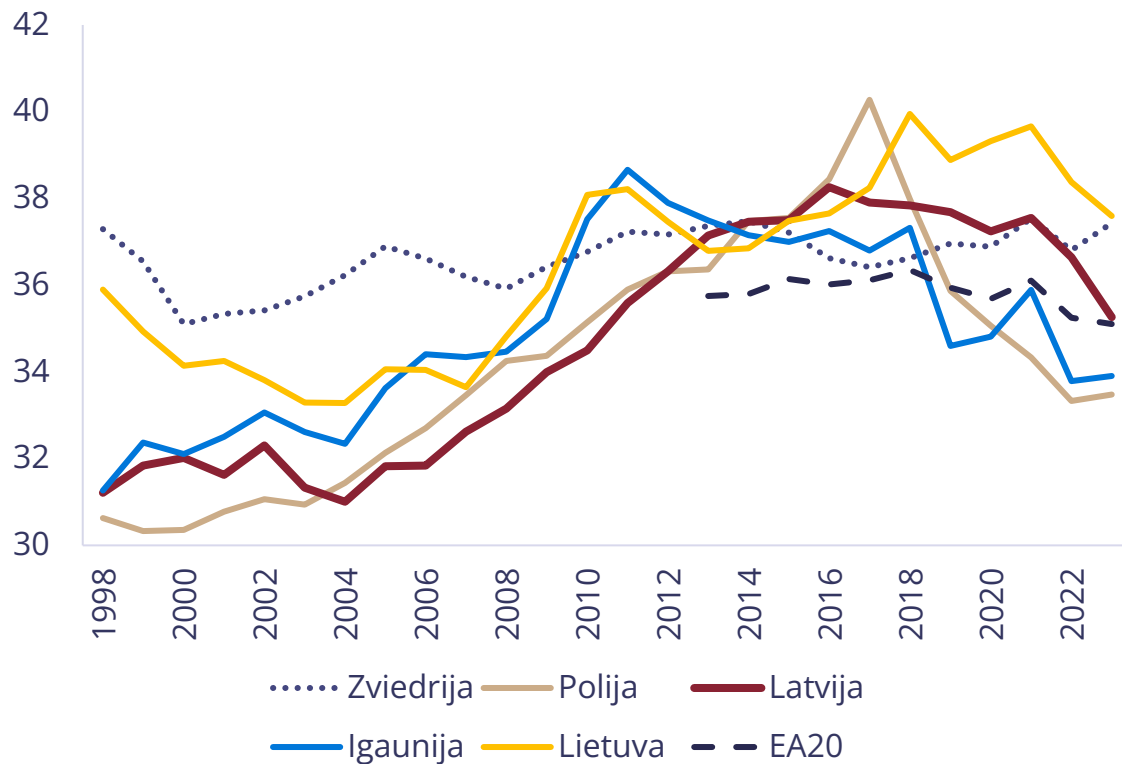

Trešais bērns

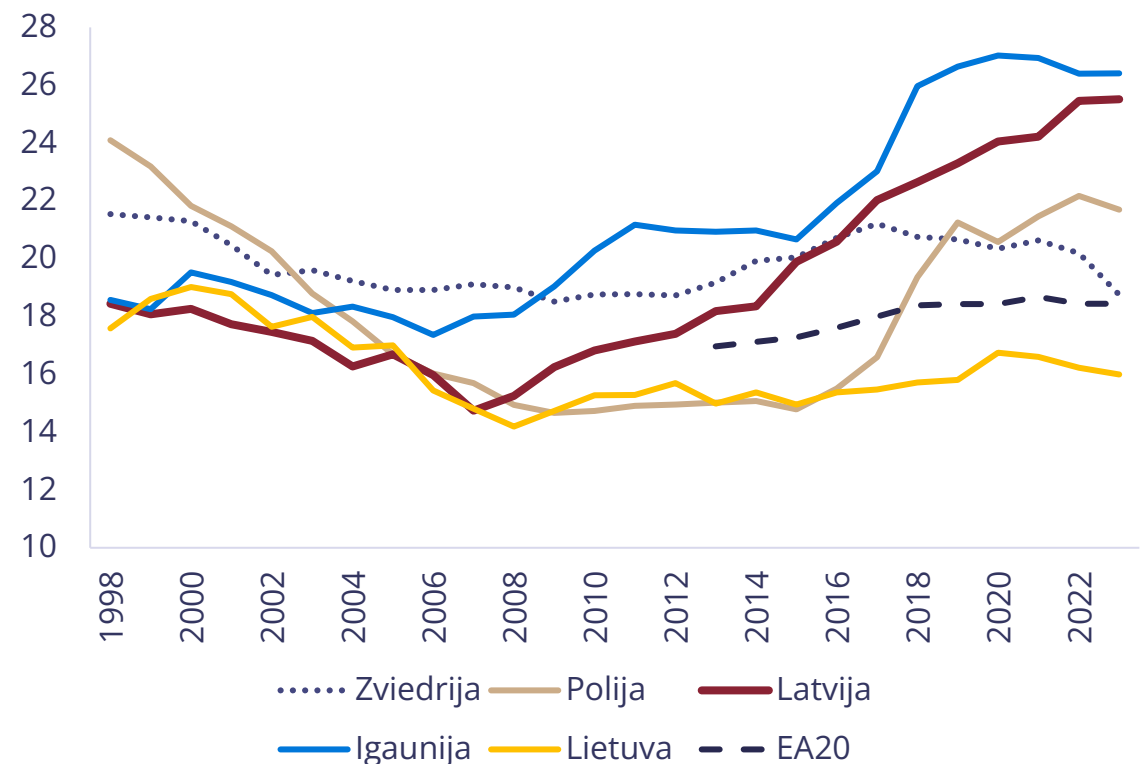

Latvijā un Igaunijā būtiski pieaudzis sieviešu īpatsvars, kurām ir trīs vai četri bērni. Otrā bērna politika vēl jāstiprina

Jaundzimušo īpatsvars, kas ir **otrais** bērns sievietei, % no visiem jaundzimušajiem

Jaundzimušo īpatsvars, kas ir **trešais vai ceturtais** bērns sievietei, % no visiem jaundzimušajiem

Kas var veicināt dzimstību?

Latvijas nozaru politikas plāni,
starptautiski pētījumi un pasaules
pieredze norāda uz **5 aspektiem,**
kas varētu veicināt dzimstību

Pabalsti

Veselības aprūpe

Pieejamie pakalpojumi

Mājokļu pieejamība

Sociālie aspekti

Pabalstu politika

Pētījumi: pabalstiem ir pozitīva ietekme, bet situāciju tie kardināli nemaina

Pabalstu ietekme ir salīdzinoši neliela

- Paaugstinot pabalstus par **25 %**, dzimstības pieaugums par **4 %** t.i. **+0.07 pp** pie dzimstības koeficienta **22** attīstīto valstu izlasē
- Jaunu pabalstu ieviešanas rezultātā dzimstības pieaugums: par **3 %** **Spānijā**; **2 %** **Argentīnā** ģimenēm ar vienu bērnu; **8 %** **Aļaskā**; **0 %** efekts **Norvēģijā**; varbūtības pieaugums par **1.5 pp** **Polijā**

Pabalstu ietekme atšķiras dažādās grupās

- **Polijā** izmaiņas ir pozitīvas vecumā 31-40, bet negatīva vecuma grupā 21-30 un sievietēm ar augstiem ienākumiem

Vienreizējiem maksājumiem ir lielāka ietekme uz ģimenēm ar zemiem ienākumiem

- **Spānijā** pabalsta atcelšanas ietekme bija lielāka jaunāka gadagājuma cilvēkiem un nabadzīgākos reģionos
- **Aļaskā** ietekme ir lielāka sociālekonomiski nelabvēlīgā situācijā esošiem iedzīvotājiem

Pabalstu **neindeksēšana** – ienākumu samazinājums reālā izteiksmē

Vienreizēja palielināšana

Īstermiņā

Regulāra, ikgadēja pārskatīšana

Ilgtermiņā

Veselības aprūpe

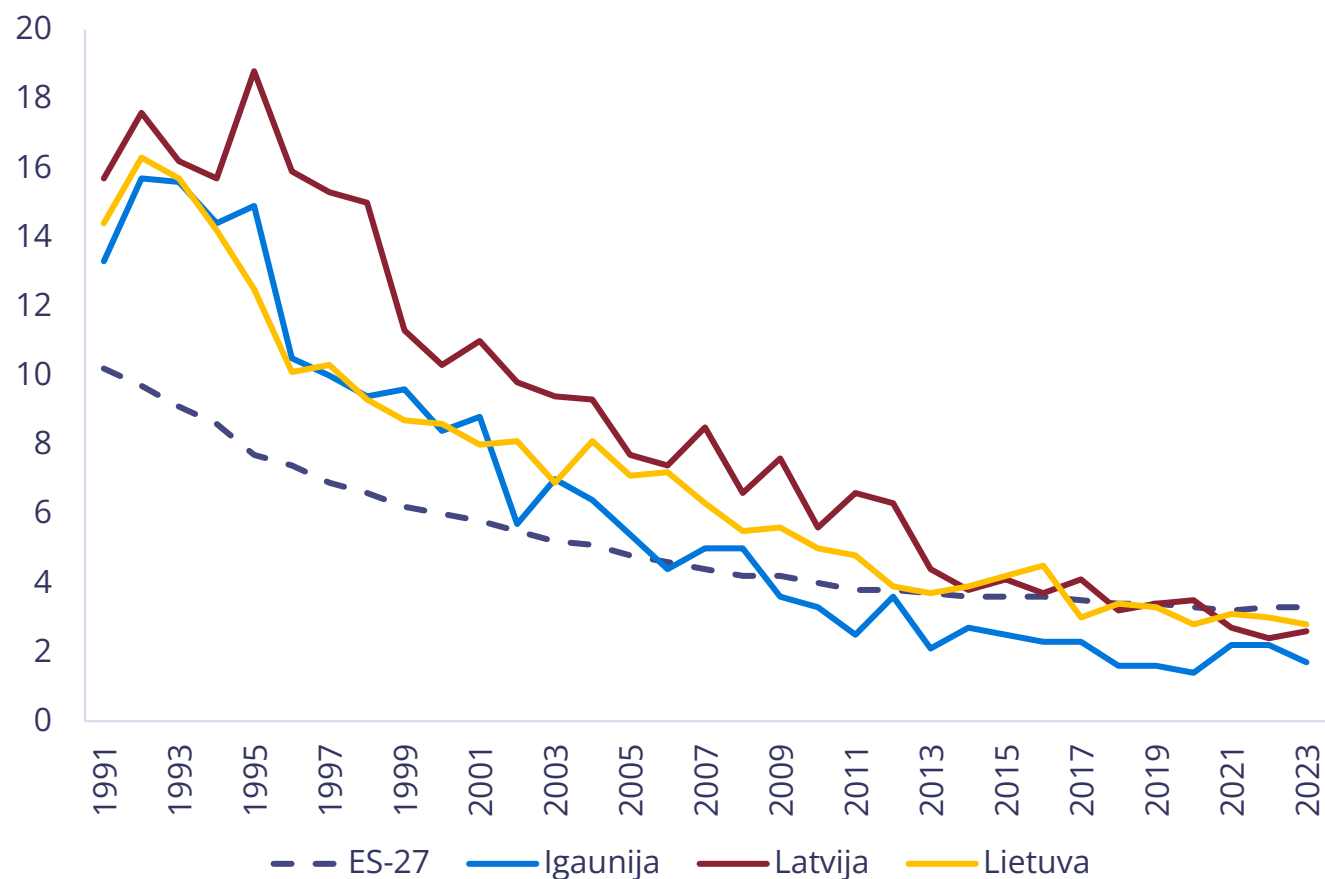

Labāka veselības aprūpe mazina nepieciešamību pēc augsta summārā dzimstības koeficienta

Bērnu līdz 1 gada vecumam mirstības rādītājs (uz 1000 dzīvi dzimušajiem)

Latvijā **samazinājusies bērnu mirstība** līdz 1 gada vecumam, ko sekmējusi arī labāka veselības aprūpe un medikamentu pieejamība:

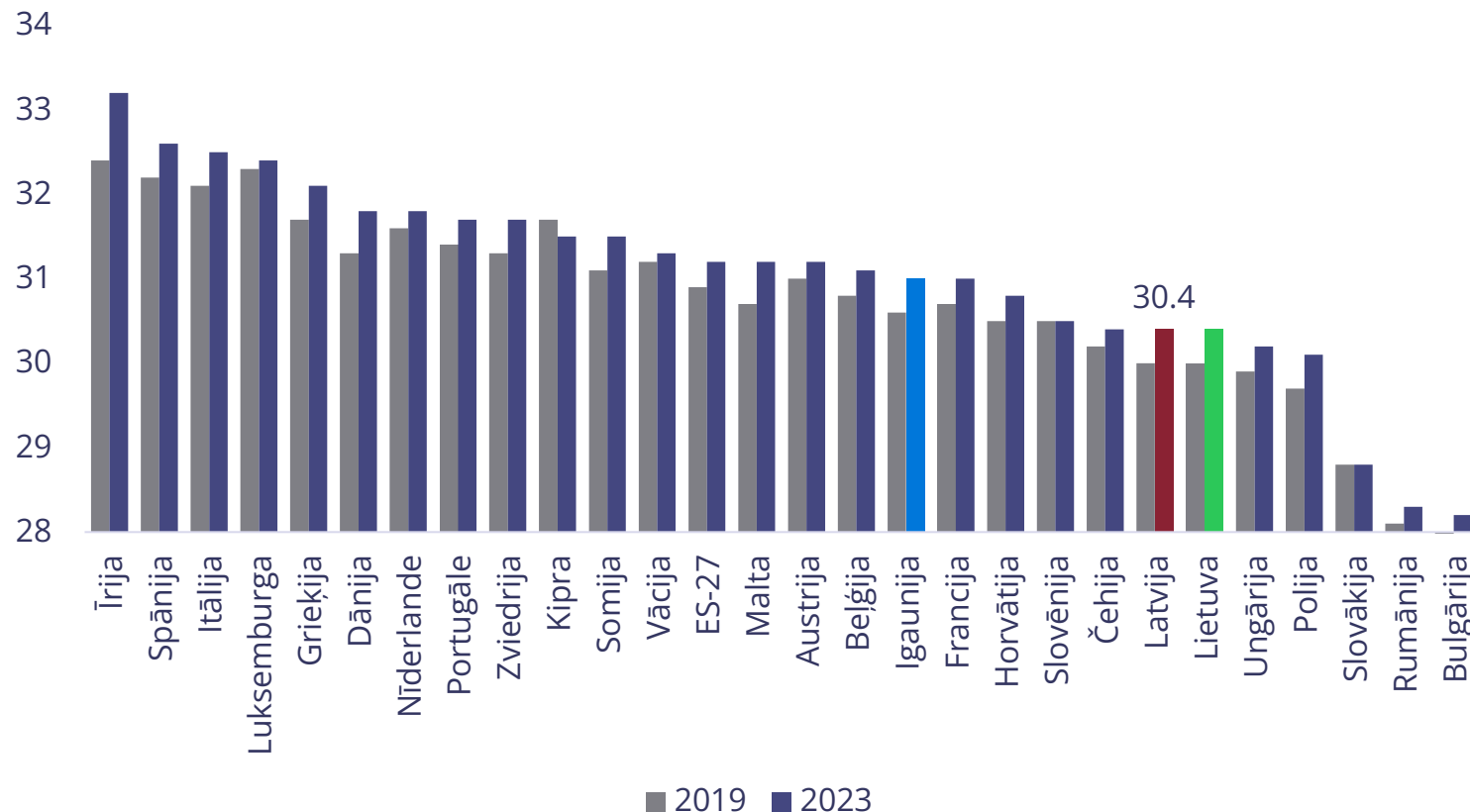
- Mirstība uz katriem 1000 jaundzimušajiem samazinājusies no 15.7 bērniem 1990-tajos gados līdz 2.6 bērniem 2023. gadā
- Latvijas rādītājs šobrīd ir labāks nekā ES vidēji

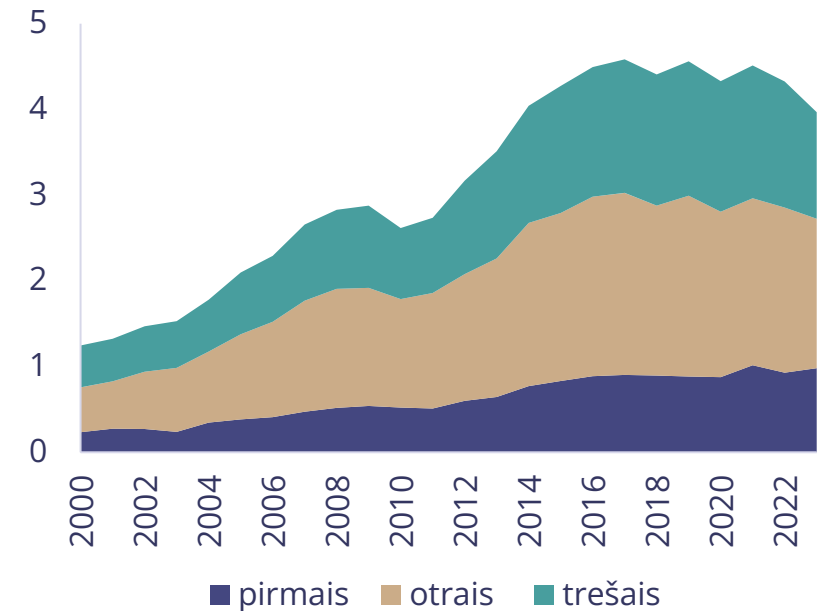
Avots: [Infant mortality rates](#), Eurostat.

Sieviešu vidējais vecums dzemdībās pieaug visur pasaulē, arī Baltijā. Jādomā, kā veicināt sekmīgu iznākumu

Vidējais sieviešu vecums dzemdībās (2019. un 2023. gads)

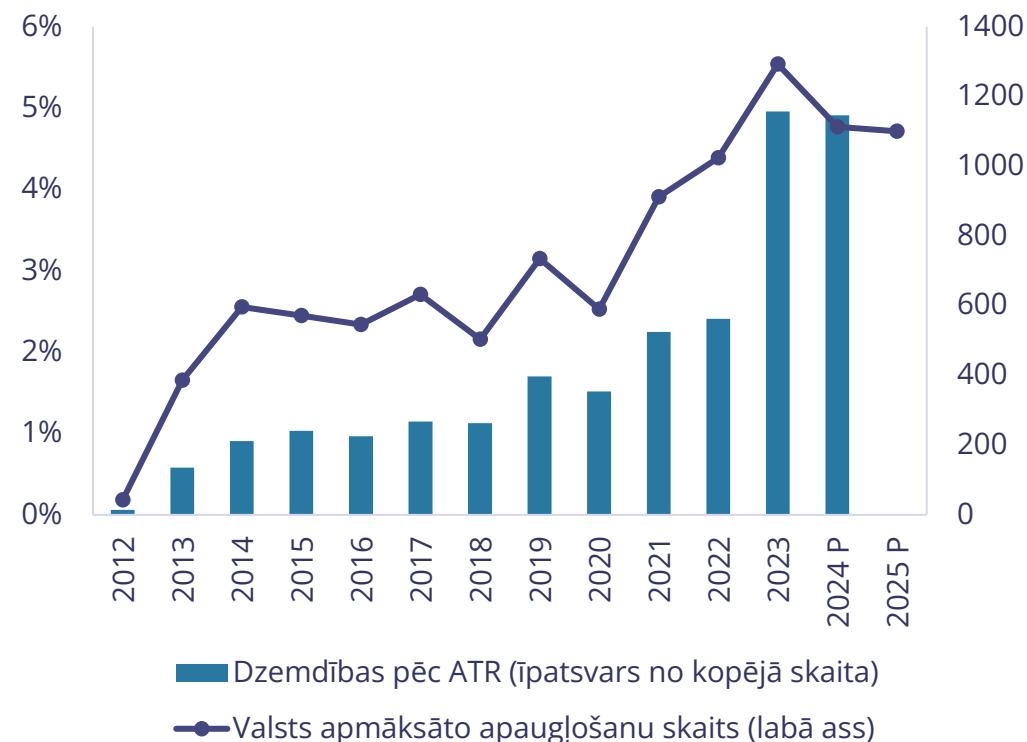
Latvijas jauno māmiņu skaits vecuma grupā 35-39 gadi pret sieviešu skaitu šajā vecuma grupā, un viņu jaundzimušo struktūra (%)

Valsts reproduktīvā atbalsta programmā piedalās jau motivēti cilvēki. Ir pamats paplašināt programmas segumu Latvijā

- **2012. gadā:** Latvijā ieviesa valsts apmaksātas medicīniskās apaugļošanas programmu sievietēm vecumā līdz 37 gadiem
- No 2022. gada paplašināts tvērums (**līdz 40 gadiem**)
- Valsts apmaksā **2 procedūras**
- **5 %** no visām dzemdībām Latvijā ir pēc ART procedūrām
- 25% sieviešu ir veikušas maksas reproduktīvās procedūras (NVD aptauja par 2024. gadu)
- Valsts reproduktīvā atbalsta programmas **izmaksas**
 - 2025.g. budžetā ieplānoti 2.6 miljoni = 1100 valsts apmaksātas procedūras
 - **1 jaundzimušā izmaksas ~4000 eur**

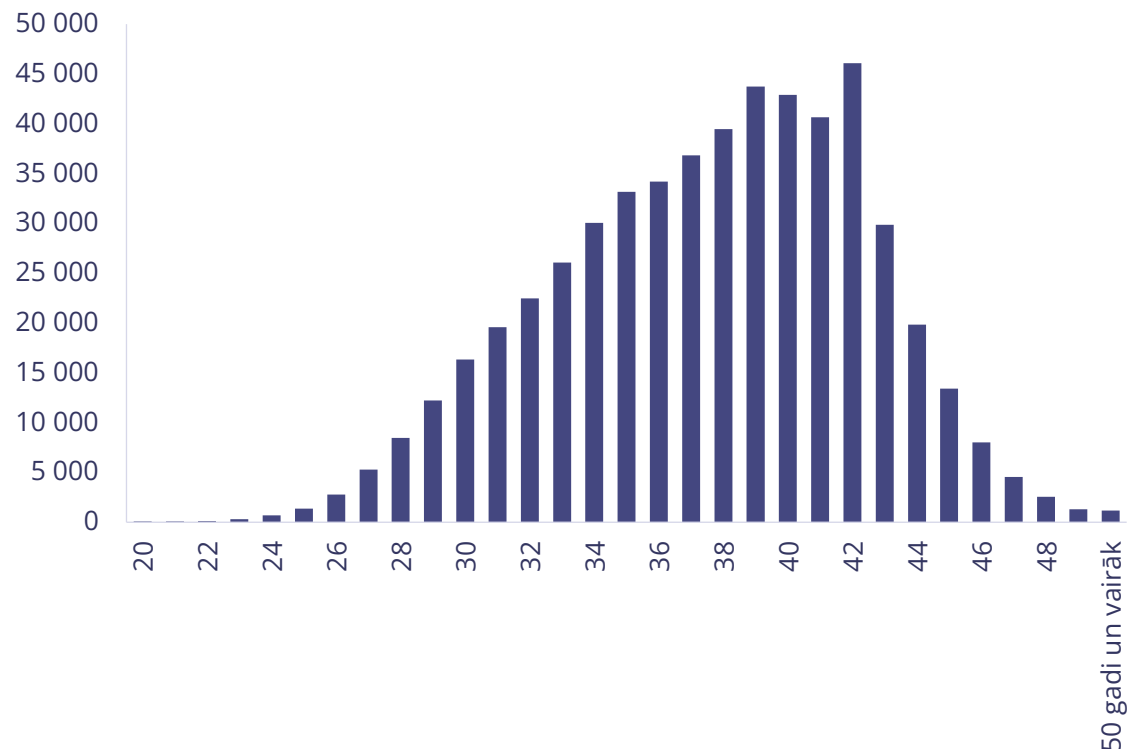
Valsts apmaksātu apaugļošanu skaits un dzemdību īpatsvars pēc asistēto reproduktīvo tehnoloģiju (ART) pielietošanas Latvijā

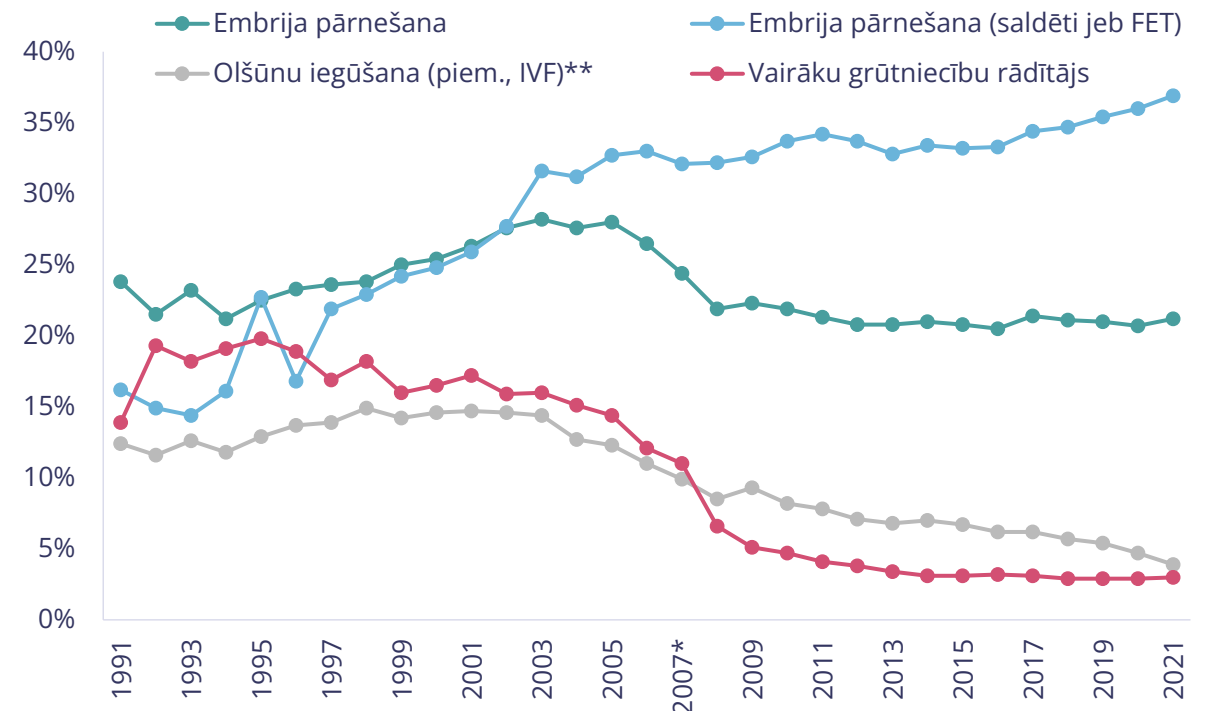
Avots: Nacionālais veselības dienests.

Japānas pieredze rāda uz reproduktīvā atbalsta sistēmas piemērotību sievietēm līdz pat 50 gadiem

Asistētās reproduktīvās tehnoloģijas ārstēšanas ciklu skaits, kas veikti Japānā 2022. gadā pēc pacienta vecuma

Asistētās reproduktīvās tehnoloģijas panākumu līmenis Japānā no 1991. līdz 2021. gadam pēc veida

* Dati no 2007. gada un turpmāk neietver visu embriju sasaldēšanas ciklu.

** Attiecas uz grūtniecības iestāšanos pēc viena ārstēšanas cikla

Aprūpes pakalpojumu pieejamība

Pētījumi: bērnudārzu pieejamībai ir pozitīva ietekme uz dzimstību

Bērnudārzu vietu pieejamība uzlabo bērnu piedzimšanas varbūtību

- **Norvēģijas** pieejamo vietu palielinājums bērnudārzā par 10 % palielina bērna piedzimšanas varbūtību par 1/10 daļu

Aprūpes pieejamības paplašināšana uz bērniem jaunākā vecumā uzlabo dzimstību

- **Vācijā** 10 % pieaugums bērnu aprūpes vietu skaitā arī agrīnā vecumā ir saistīta ar 2.7 % dzimstības pieaugumu
- **Beļģijā** 1 pp pieaugums bērnu aprūpes pieejamībā agrīnā vecumā palielināja bērna piedzimšanas varbūtību par 10.8 %

Bērnudārza izmaksu samazināšana palielina dzimstību arī zemāku ienākumu grupā

Zviedrijā cenu kompensācijas politikas ieviešanai bija izteikts efekts uz dzemdību laika izvēli. 9.8 % pieaugums ar pirmo bērnu 2000. gadā norāda uz pozitīvu paziņojuma efektu, un tas bija izteiktāks zemu ienākumu mājsaimniecībās

Latvijā bērnudārzu pieejamība ir labā līmenī, bet no pusotra gada vecuma. Aukles pakalpojuma finansējums ir neliels

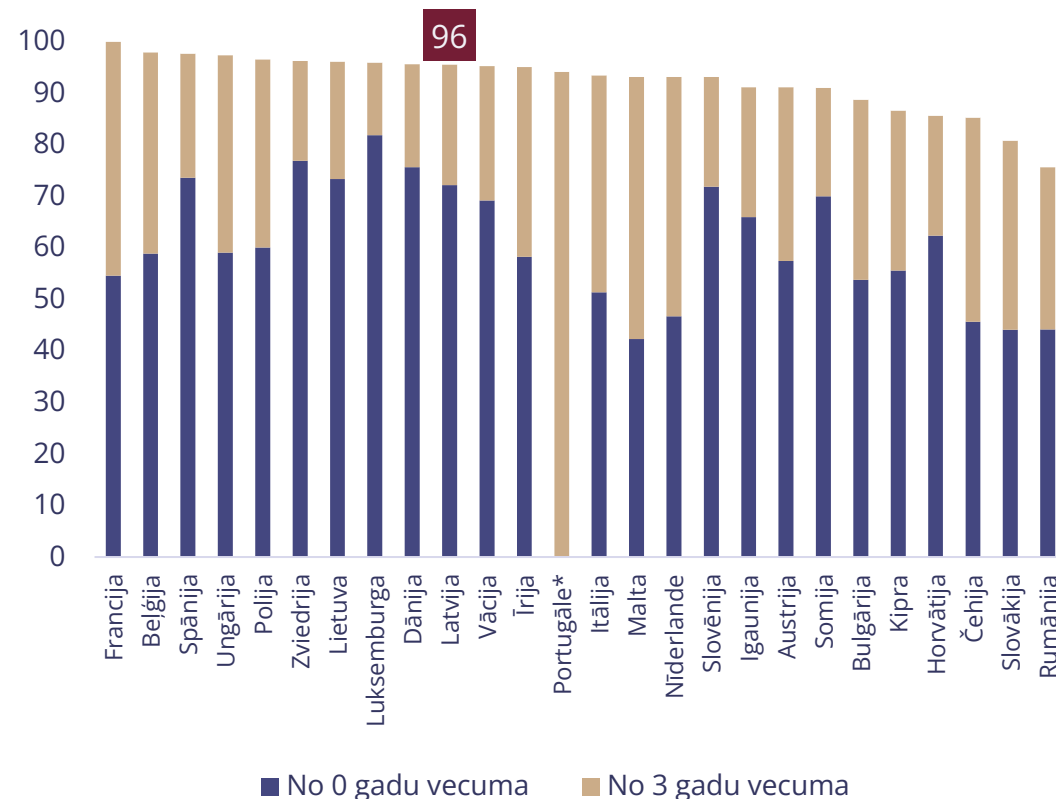
Pašvaldībai ir obligāta prasība segt izmaksas privātajā PII, ja pašvaldība nevar nodrošināt vietu pašvaldības PII

- 2025. gadā vidējais atbalsts bērniem no 1.5 līdz 4 gadu vecumam ir 451 EUR/mēn (~60 % no kopējā privātās PII rēķina)

Pašvaldībām nav obligāta prasība nodrošināt līdzfinansējumu bērniem, kuri izmanto bērnu uzraudzības jeb aukles pakalpojumu

- 14 pašvaldības ir noteikušas atbalsta apmēru bērniem, kuri izmanto aukļu pakalpojumus. 2025. gadā vidējais pašvaldību atbalsts ir 226 EUR/mēn (30 % no minimālās algas)
- Aukles pakalpojums būtu **īpaši aktuāls bērniem ap 11 mēnešiem**, kad beidzas BKA un PII piedāvājuma nav

Bērnu īpatsvars, kas apmeklē PII, % no attiecīgā vecuma bērnu skaita (2023. gads)

* Nav datu no 0 gadu vecuma
Avots: [VARĀM](#), [Eurostat](#).

Mājokļa pieejamība

Pētījumi: mājokļa pieejamības efekts uz dzimstību ir neliels

Lielāks efekts ir programmām, kas mērķētas uz jaunākām (gados) ģimenēm

79 valstu izlase: vieglāka piekļuve hipotekārajiem kredītiem mājokļa iegādei **jauniešiem**, izmantojot subsīdijas un garantijas, var pozitīvi ietekmēt dzimstību

39 valstu izlase: augstāks atbalsts īrniekiem un mājokļu pircējiem **korelē ar jaunāku vecumu**, kad piedzimst pirmais bērns

Ungārijā mājokļa iegādes atbalsta palielināšana ir pozitīvi ietekmējusi dzimstības varbūtību

Sociālie aspekti

Pētījumi: sociālie faktori ietekmē lēmumu par bērnu skaitu ģimenē

Vecāku izvēli ietekmē viņiem pieejamie resursi, iespējas un prioritātes

Sievietēm, īpaši labi izglītotām, ir jāatsakās no vairāk iespējām, un viņām ir augstākas "**iespēju izmaksas**". Tāpēc var neizvēlēties lielu bērnu skaitu

Kompromiss "**kvalitāte pret kvantitāti**": Ja pastāv liela atšķirība izglītības kvalitātē, vecāki var izvēlēties mazāk bērnu, lai piešķirtu vairāk līdzekļus vienam, tādējādi samazinoties dzimstības līmenim

Latvijā sievietes jūtas **noslogotākas**, un tas var mazināt vēlmi paplašināt ģimeni

Secinājumi un priekšlikumi

5 aspekti, kas varētu veicināt dzimstību

Pabalstu loma ir svarīga, bet nav "brīnumnūjiņa". Vienreizējai palielināšanai nav ilgtermiņa efekts

Demogrāfiskie procesi liek domāt par grūtniecības veicināšanu arī pēc 40 gadu vecuma

Bērnu pieskatīšanas pakalpojumu paplašināšanai ir pozitīva ietekme uz dzimstību

Mājokļa pieejamība ietekmē dzimstību gados jaunās ģimenēs

Sociālie faktori ietekmē lēmumu par bērnu skaitu ģimenē

Atsevišķās jomās ir iespēja paplašināt līdzšinējo diskusiju

Joma	Priekšlikums	Piemērs	Izmaksu un ieguvumu piemēri (literatūra)	
			EUR miljoni	Ietekme uz dzimstības rādītāju
Pabalsti / ienākumi	Regulāri pārskatīt pabalstus	Pret ienākumu mediānu, inflāciju u.c.	100	Līdz 0.2 pp =>īstermiņa, ja neindeksē
	Mazināt nabadzības risku ģimenēm	- Efektīvāki atbalsta pasākumi nepilnām ģimenēm; - Pabalsts % no algas, bet ne mazāk kā... (piem., minimālā alga)		
	Otrā bērna politika			
Veselība	Paplašināt reproduktīvās programmas piedāvājumu	Lielāks procedūru skaits, neierobežots vecums, paplašināts analīžu segums, valsts gēnu banka	2.6 (dubultot programmu)	Līdz 0.03 pp (300 bērni)
Bērnu pieskatīšana	Iespēju izmaksas => bērna pieskatīšana no agrīna vecuma, kas sekmē pakāpenisku vecāka atgriešanos darbā (1-2 dienas nedēļā)	Likums ļauj saglabāt 75% no pabalstu strādājošam vecākam, bet trūkst prakses un bērnu pieskatītāju: - Daļēj-laika auklītes pakalpojumi; - Speciālās grupas "silītes" bērnudārzos (mazas grupiņas);	100	Līdz 0.2 pp =>ilgtermiņa

Stiprināmas arī "papildinošās politikas" jomas

Joma	Priekšlikums	Piemērs	Izmaksu un ieguvumu piemēri	
			EUR miljoni	Ietekme uz dzimstības rādītāju
Atbalsts pēc bērna piedzimšanas	Ieviest valsts līdzfinansētu programmu "100h 2 mēnešos"	- Pirmo mēnesi (veselības) aprūpe mājās: medmāsa, vecmāte, PEP (Pirmās emocionālās palīdzības) mamma vai dūlas apmeklējums - Divu mēnešu atbalsts un palīdzība mājas darbos (gatavot ēst; izvest bērnu pastaigā u.c.)	PEP mammu programma: - BKUS (4 milj. EUR 5 gados) "Piedzimstot bērniņam" (Rīgā 252 tūkst EUR šogad; 500 ģimenēm)	...
Pozitīvās pieredzes stiprināšana	Atbalsts sarežģītās situācijās	- Atbalsts krīzes gadījumos, īpaši solo vecākiem (NMPD izsauc SOS auklīti) - Plašāks atbalsts vecākiem ar bērniem invalīdiem - Plašāks atbalsts sērojošiem vecākiem grūtniecības zaudēšanas gadījumā	...	...
Mazināt "kvalitātes" izmaksas	Kvalitatīva izglītība un ārpus skolas nodarbības visā Latvijā		...	...

Paldies par uzmanību!

